

УДК 343.13:355.271(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.3.43>**І. В. Савельєва**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Одеського державного університету внутрішніх справ

Г. К. Тетерятник

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Одеського державного університету внутрішніх справ

О. С. Клименко

доктор філософії,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Одеського державного університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Стаття присвячена аналізу організаційно-правових питань проведення огляду місця події на деокупованих територіях України. Досліджено основні фактори, що впливають на кримінальне провадження в умовах воєнного стану, серед яких: наближеність до бойових дій, проблеми доступу до місць злочинів, необхідність адаптації порядку проведення огляду місця події до загрозливих умов.

Констатується, що часто де окуповані території відносяться до зон активних бойових дій або є наближеними до таких, що впливає на рівень небезпеки при роботі слідчо-оперативних груп на місцях подій (особливо на відкритих ділянках місцевості). Поширеною є практика ворога щодо нанесення повторних ударів під час роботи на місцях влучень ракет, артилерійських снарядів та іншої зброї поліції, рятувальників, медичних служб, які першими прибувають на такі місця, а також використання по ним FPV-дронів. Це вимагає удосконалення алгоритмів роботи на місцях події.

Проаналізовано зміни до КПК України, що стосуються проведення слідчих (розшукових) дій у небезпечних умовах, зокрема щодо проведення оглядів без залучення понятих, неможливості використання безперервного відеозапису, що вимагає пошуку нових рішень нормативного та організаційного характеру.

Запропоновано внесення змін до ст. 223 КПК України в частині імперативної заборони проведення слідчих (розшукових) дій у разі потенційної небезпеки життю та здоров'ю її учасників, а також ст. 238 КПК України, що регламентуватимуть порядок огляду трупів у небезпечних зонах. Окреслено потребу у створенні спеціальних процедур для забезпечення безпеки учасників огляду та запровадження гнучких механізмів фіксації доказів у бойових умовах.

Перспективними є наукові розробки щодо використання роботизованих систем, які здатні забезпечити автоматизоване фіксування обстановки на місці події, здійснити збирання необхідних речових доказів, в умовах, що є потенційно небезпечними для життя та здоров'я учасників слідчої (розшукової) дії.

Ключові слова: кримінальне провадження, деокуповані території, слідчі (розшукові) дії, воєнний стан, безпека, кримінальна процесуальна діяльність, огляд місця події, огляд трупа, взаємодія.

Постановка проблеми. З початком деокупації територій України виникли питання щодо розслідування кримінальних правопорушень на них. У той же час слід зазначити, що хоча окремі алгоритми розслідування і є спільними для різних деокупованих територій, втім вони, скоріше, стосуватимуться розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Натомість специфіка кримінального провадження буде визначатися здебільшого і тими факторами, які є нагальними для таких територій в умовах воєнного стану у конкретний період часу: наближеністю до зони ведення активних бойових дій, відновленням роботи відповідних державних органів, часом, який пройшов з моменту деокупації, нормативним визначенням порядку проведення та його відповідністю реаліям правозастосовної практики. Про фактори, які впливають на здійснення кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимі нами вже зазначалося у попередніх публікаціях [1, 2, 3].

Натомість правозастосовна практика вказує на нові питання, які з'являються під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема, огляду місця події в умовах воєнного стану на деокупованих територіях: забезпечення безпеки учасників, залучення вибухотехнічних служб, взаємодії зі спеціалістами тощо.

Аналіз останніх публікацій. Питання проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану досліджувалися у роботах С. Є. Абламського, В. С. Бондара, І. В. Гловюк, І. С. Огерука, Т. О. Лоскутова, В. В. Рогальської, Т. Г. Фоміної, І. В. Черниченка, Ю. М. Чорноус, М. О. Яковенка та ін.

Метою статті є досягнення наукового результату у вигляді теоретично обґрунтованих положень щодо організаційних питань проведення огляду місця події на окупованих територіях та надання практичних рекомендацій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Постанови КМУ «Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» № 1364 від 06.12.2022 року перелік тери-

торій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією (далі – перелік), затверджується Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій за формою згідно з додатком за погодженням з Міністерством оборони з урахуванням пропозицій відповідних обласних, Київської міської військових адміністрацій. Відповідно до зазначеного нормативного акта до переліку територій, зокрема, входять території активних бойових дій, можливих бойових дій та тимчасово окуповані території [4].

Окреслимо деякі питання, які стосуються проведення слідчих (розшукових) дій на деокупованих територіях, які перебувають у зонах активних та можливих бойових дій.

З моменту повномасштабного вторгнення було внесено низку змін до КПК України. Зокрема, п. 1 ч. 2 ст. 615 КПК України передбачено: «При проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпечкою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису» [5]. Зони активних бойових дій та можливих бойових дій характеризуються наближеністю сил ворога. Це обумовлює можливість обстрілів, відпрацювання по учасникам слідчих (розшукових) дій, які проводяться на місцевості, в житлі чи іншому володінні особи, артилерійською зброєю, так і поширеними на сьогодні FPV-дронами (наприклад, [6–8]). Крім того, відповідно до тактики рф непоодинокими є повторні ракетні обстріли, які відбуваються саме з приїздом рятувальників та слідчо-оперативної групи на місце первинного ракетного обстрілу (наприклад, [9–10]).

Хоча огляд місця події у більшості випадків і є невідкладною слідчою (розшуковою) дією, він не завжди може бути

проведений оперативно на вищезазначених територіях. Більш того, на нашу думку, з урахуванням обстановки не завжди можливою є безперервна відеофіксація слідчої (розшукової) дії. У таких випадках має бути дотриманий розумний баланс між потребами забезпечення ефективного проведення слідчих (розшукових) дій та життям і здоров'ям його учасників. Відтак, доцільно передбачити можливість фіксування огляду за обставин, що створюють загрозу для життя та здоров'я учасників слідчих (розшукових) дій, в умовах воєнного стану на територіях ведення активних бойових дій та можливих бойових дій, без вимог безперервної відеофіксації.

Як справедливо зазначають вчені: в умовах воєнного стану виняток із загального права обумовлюється двома підставами. По-перше, об'єктивною неможливістю залучення понятих, тобто відсутність поза волею особи, яка проводить відповідну слідчу (розшукову) дію, внаслідок певних обставин можливості залучити зазначених учасників кримінального провадження; по-друге, реальна чи потенційна небезпека для життя чи здоров'я понятих, яка пов'язана із обстановкою та обставинами за яких проводиться відповідна процесуальна дія. У такому разі дізнавач, слідчий, прокурор, який проводить відповідну слідчу (розшукову) дію в умовах воєнного стану, повинні оцінити наявність зазначених підстав та прийняти рішення щодо залучення/ незалучення понятих [11, с. 14].

Попри таку визначеність щодо зазначених слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану, інші залишилися поза увагою законодавця. Як свідчить проведений нами аналіз законодавства зарубіжних держав, ані інститут понятих, ані безперервний відеозапис не є обов'язковим при проведенні слідчих (розшукових) дій, адже особа, яка їх проводить несе відповідальність за якість і законність їх проведення [1, с. 257–258].

Питання визначення нормативних гарантій забезпечення безпеки учасників слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану в районі активних бойових дій та можливих бойових дій, на нашу думку, лишається недостатньо врегульо-

ваним у чинному КПК України. Г. К. Тетярятник справедливо звертає увагу на те, що загальна заборона щодо проведення слідчих (розшукових) дій у разі створення небезпеки для життя і здоров'я осіб, які беруть у ній участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, має міститися як загальна вимога проведення слідчих (розшукових) дій та пропонує доповнити ст. 223 КПК України частиною 4-1 у наступній редакції: «Проведення слідчих (розшукових) дій допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у них участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність» [1, с. 260].

Наступне питання проведення огляду місця події на деокупованих територіях, які знаходяться в зоні активних бойових дій, районах наближених до таких полягає у тому, що не завжди вибухотехнічні служби дислокуються у місцях, де проводяться слідчі (розшукові) дії. Територіально вони можуть знаходитися за сотні кілометрів від місця події, що також обумовлює неможливість оперативного проведення огляду місця події – вибуху, влучань різного характеру, нерозірваних снарядів тощо. Це покладає на поліцію обов'язок щодо оптимального забезпечення охорони місця події, недопущення сторонніх осіб, а також особистої безпеки, у тому числі, з врахуванням тактики ворожих обстрілів. До такої, зокрема, входять випадки повторних обстрілів після прибуття на місце події служб ДСНС, медиків, поліції, так звана «тактика подвійних ударів». Як зазначається у відкритих джерелах: «Подвійні удари – це жорстока тактика ведення війни, коли після першого удару незабаром завдається другий удар, який часто спрямований на співробітників служб швидкого реагування або цивільних осіб, які поспішають на допомогу жертвам першого нападу. Російські військові завдали подвійних ударів по українським містам Одеса, Запоріжжя, Херсон, Бахмут та Покровськ, а також в інших регіонах України. Російські збройні відомі такою тактикою в інших конфліктах, зокрема і у Сирії, максимізуючи кількість загиблих серед цивільного населення і знищуючи

і без того обмежені гуманітарні та військові ресурси, імовірно, у відчайдушній спробі зламати дух свого ворога» [12].

Крім того, мають бути упереджені випадки фото-, відеозйомки громадянами місця та наслідків ворожих обстрілів, місць роботи слідчо-оперативних груп, які можуть бути використані ворожими силами для нанесення повторних ударів, корегування точок наведення тощо.

Вчені справедливо акцентують увагу на доцільності залучення на лініях зіткнення та деокупованих територіях в якості спеціалістів військовослужбовців ЗСУ, які мають відповідні знання та навички. Зокрема, для огляду вибухових пристроїв, речовин, снарядів, місць влучань артилерійських снарядів, ракет, для використання БПЛА при проведенні огляду [13, с. 21].

Слід звернути увагу на іще одне питання, пов'язане із проведенням огляду трупа під час огляду місця події. Відповідно до ч. 1 ст. 238 КПК України огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта. Втім це є проблематичним питанням, коли йдеться про проведення такого огляду за вищезазначених умов, адже знову-таки залучення спеціалістів також пов'язано із потенційними загрозами їх життю та здоров'ю.

Частково на врегулювання цього питання було прийнято Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України, затверджений спільним Наказом МВС України, МОЗ України, Офісу Генерального прокурора від 09 березня 2022 року № 177/450/46. Відповідно п. 1 розділу II огляд трупа працівниками закладів охорони здоров'я проводиться лише за умови відсутності загроз життю та здоров'ю таких працівників, а відповідно до п. 1 розділу III огляд трупа на місці його виявлення проводиться слідчим із залученням судово-медичного експерта або лікаря, а у разі неможливості огляду трупа на місці його виявлення (обстріли, проведення бойових дій тощо) огляд

трупа здійснюється слідчим в бюро судово-медичної експертизи або іншому спеціально визначеному та облаштованому безпечному місці, із залученням судово-медичного експерта або лікаря з можливим подальшим направленням трупа для проведення судово-медичної експертизи (розтину) трупа [14].

З урахуванням того, що зазначений порядок, затверджений наказом і належить до підзаконних нормативних актів, але його положення є доцільними з урахуванням умов воєнного стану, вважаємо, що доцільно було б внести відповідні зміни до КПК України. Доповнивши цитованими положеннями ст. 238 КПК України.

Зауважимо, що Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої Наказом МВС України № 357 від 27.04.2020, у зв'язку із такими обставинами 2024 році була доповнена п. 6:6. Оперативний черговий ТВП в особливий період у межах повноважень здійснює:

1) постійний зв'язок та обмін відомостями про загрозу повторних артилерійських обстрілів, ракетних та авіаційних ударів, ударів безпілотних літальних апаратів, ударів реактивними системами залпового вогню, ударів із застосуванням іншого озброєння, військової та спеціальної техніки (далі – обстріл) із учасниками ліквідації наслідків обстрілу, які перебувають у місцях її проведення, диспетчером та оперативним черговим ГУНП;

2) невідкладне інформування за допомогою засобів зв'язку нарядів поліції, які перебувають у місцях ліквідації наслідків обстрілу, у разі отримання інформації від диспетчера або оперативного чергового ГУНП про загрозу повторного обстрілу для відведення поліцейських та службового автотранспорту в безпечне місце» [15].

Зазначені доповнення є об'єктивно необхідними, водночас з урахуванням швидкої змінюваності обстановки в умовах воєнного стану, можливих труднощів, пов'язаних із зв'язком, використання ворожими силами швидкісних засобів ураження істотно впливає на можливість

надання та оперативного реагування на таку інформацію.

Висновки. Низка важливих організаційно-правових питань, пов'язаних із проведенням огляду місця події на деокупованих територіях в умовах воєнного стану були вирішені під час внесення змін та доповнень до КПК України. Однак, окремі аспекти залишилися поза увагою законодавця або були регламентовані підзаконними нормативно-правовими актами. Вважаємо, що доцільно доповнити КПК України нормами, які забезпечують гарантії безпеки учасників слідчих (розшукових) дій: щодо залучення понятих виключно у випадках, коли не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у них участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність. Якщо у разі неможливості огляду трупа на місці його виявлення (обстріли, проведення бойових дій тощо) огляд трупа здійснюється слідчим в бюро судово-медичної експертизи або іншому спеціально визначеному та облаштованому безпечному місці, із залученням судово-медичного експерта або лікаря з можливим подальшим направленням трупа для проведення судово-медичної експертизи (розтину) трупа.

До питань організаційного характеру слід віднести взаємодію слідчо-оперативних груп із оперативними черговими, військовослужбовцями ЗСУ в частині моніторингу обстановки на місці події, залучення останніх як спеціалістів до огляду.

Перспективними є наукові розробки щодо використання роботизованих систем, які здатні забезпечити автоматизоване фіксування обстановки на місці події, здійснити збирання необхідних речових доказів, в умовах, що є потенційно небезпечними для життя та здоров'я учасників слідчої (розшукової) дії.

Список використаної літератури:

1. Тетерятник Г.К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 500 с.
2. Тетерятник Г.К. Теоретико-правові питання проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій в умовах надзвичайних правових режимів. *Правова позиція*. 2021. № 1 (30). С. 137–141.
3. Тетерятник Г.К. Інститут понять при проведенні слідчих (розшукових) дій в умовах надзвичайних правових режимів. *Держава та регіони. Серія Право*. 2020. № 4. С. 195–199.
4. Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: Постанова Кабінету Міністрів України № 1364 від 06.12.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2022-%D0%BF#Text>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
6. На Миколаївщині дрон влучив у поліцейське авто: троє поранених. URL: <https://espresso.tv/viyna-z-rosiyeyu-na-mikolaivshchini-dron-vluchiv-u-politseyske-avto-troe-poranenikh>.
7. Вчоргове російський дрон влучив в авто поліцейських під час евакуації населення у Вовчанську: один правоохоронець загинув. URL: https://khar.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&t=rec&id=361169&fp=480.
8. У Куп'янську дрон влучив в поліцейську машину. URL: <https://www.057.ua/news/3791066/u-kupiansku-dron-vluciv-v-policejsku-masinu>.
9. «Повторний удар був саме по поліцейських і рятувальниках»: Кириленко щодо атаки на Покровськ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-pokrovsk-raketnyy-udar-kyrylenko-ryatuvalnyk/32538774.html>.
10. Поліцейські потрапили під обстріл на Донеччині. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/politsejski-potrapili-pid-obstril-na-donechchini-foto-965211.html>.
11. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 30.12.2022. 82 с.
12. Росія почала застосовувати в Україні тактику подвійних ракетних ударів, як у Сирії. *Foreign Ukraine* (18 липня 2024). URL: <https://foreignukraines.com/>

2024/07/18/russia-began-to-use-the-tactics-of-double-missile-strikes-in-ukraine-as-in-syria/.

13. Взаємодія Збройних Сил України з органами досудового розслідування під час фіксації обставин вчинення злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України: практич. poradnik / Когут А.А., Старостіно О.Ю., Тимофеев А.О., Членов М.В. Х.: ІПЮК для СБУ. 2023. 56 с.
14. Про затвердження порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України. URL: Наказ МВС України, МОЗ України, Офісу Генерального прокурора від 09 березня 2022 року № 177/450/46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1299-17#Text>.
15. Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: Наказ МВС України № 357 від 27.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1299-17#Text>.

Savelieva I., Teteriatnyk H., Klymenko O. Organisational and legal issues of conducting an accident scene inspection in the de-occupied territories

The article is devoted to the analysis of organizational and legal issues related to crime scene examination in the de-occupied territories of Ukraine.

The study examines key factors influencing criminal proceedings under martial law, including proximity to combat zones, difficulties in accessing crime scenes, and the need to adapt crime scene examination procedures to hazardous conditions.

It is noted that de-occupied territories often fall within active combat zones or

are located near such areas, significantly increasing the risks faced by investigative and operational teams working at crime scenes, especially in open areas. A common enemy tactic involves launching repeated attacks on locations struck by missiles, artillery shells, and other weaponry while law enforcement, rescue, and medical personnel are present. Additionally, the use of FPV drones against first responders poses a further threat, necessitating the refinement of operational protocols for crime scene investigations.

The study analyzes amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine (CPC) regarding investigative (search) actions conducted under dangerous conditions. These include provisions allowing for crime scene examination without witnesses, limitations on continuous video recording, and the resulting need for new regulatory and organizational solutions.

The article proposes amending Article 223 of the CPC of Ukraine to include an imperative prohibition on conducting investigative (search) actions if they pose a threat to the life and health of participants. Additionally, amendments to Article 238 of the CPC of Ukraine are suggested to regulate the examination of corpses in high-risk areas. The need to establish special procedures ensuring the safety of participants in crime scene examinations and to introduce flexible mechanisms for evidence documentation in combat conditions is emphasized.

Promising scientific advancements in robotic systems are also considered. These systems can automate crime scene documentation and collect physical evidence in situations that are too dangerous for human investigators.

Key words: criminal proceedings, de-occupied territories, investigative (search) actions, martial law, security, criminal procedural activities, crime scene examination, corpse examination, interaction.